

COLOFON

Verantwoordelijke uitgever

Vlaamse Schapenhouderij vzw
info@vsh.be

Projectpartners

- Vlaamse Schapenhouderij vzw
- Dierengezondheidszorg Vlaanderen vzw
- KULeuven – Labo voor Fysiologie van huisdieren

IN DIT NUMMER:

Voorwoord	1
Verslaggeving discussieavonden	3
Oproep tot samenwerking	8

Nieuwsbrief 2

Demonstratieproject

Ziekten van A(bortus) tot Z(woegeberziekte)
preventieve gezondheidszorg bij kleine herkauwers

J A A R G A N G 1 2 , N R . 4 8

N O V E M B E R 2 0 2 0

Voorwoord

Beste lezers,
Beste Schapen-, Geiten- en Hertenvrienden,

Wij bezorgen U hierbij de tweede nieuwsbrief kaderend in het demonstratieproject 'Preventieve Gezondheidszorg voor Kleine Herkauwers'.

Hoewel Covid19 ons normale leven blijft verstoren en het organiseren van activiteiten bemoeilijkt of periodisch onmogelijk maakt, hebben we in de loop van oktober toch een drietal discussieavonden met geïnteresseerde houders van kleine herkauwers kunnen organiseren, met respect voor de op dat moment geldende regels. In deze nieuwsbrief brengen we hierover verslag.

Uit de discussies leren we dat het blauwtong-debacle van 2007-2008 al een wat ver van mijn bed-gebeuren lijkt voor de meeste schapenhouders, hoewel de dreiging aanwezig blijft. Zwoegeberziektebestrijding is vooral voor stamboekbedrijven aan de orde, maar kan op productiebedrijven grote uitval van moederdieren veroorzaken. Maar tussen oorzaak en gevolg kunnen hier jaren liggen. Iedere schapenhouder worstelt met (diverse) klauwproblemen. Vooral rotkreupel baart vele bedrijven zorgen en voorkomen is hier zoveel eenvoudiger dan genezen. En als laatste probleem, binnen dit project, is er listeria. Listeria is de stille doder. Uitval is niet altijd duidelijk aan listeria toe te wijzen, maar in bepaalde situaties kan het uit de hand lopen.

De discussieavonden hebben ons andermaal geleerd dat er naast de vier voornoemde problemen op onze (vooral schapen-)bedrijven nog heel wat meer gezondheidsproblematieken zijn, die problemen kunnen veroorzaken. Er blijft werk aan de winkel om ervaringen te delen en nuttige informatie beschikbaar te stellen voor kwekers met problemen.

Europees Landbouwfonds
voor Plattelandsontwikkeling:

Europa investeert
in zijn platteland

In dit nummer vinden jullie nogmaals een oproep, omdat we binnen dit project op zoek zijn naar bedrijven, die zich willen laten doorlichten en begeleiden. Er zijn nog enkele plaatsen beschikbaar voor een deskundige begeleiding door onze project-dierenartsen, in samenspraak met uw bedrijfsdierenarts. Discretie wordt verzekerd.

Ruimer dan dit project zijn er in het kleine herkauwer-landschap nog wel wat zaken aan het bewegen.

Ten eerste voor onze collega's in Limburg en Antwerpen blijft de wolf onze aandacht houden. Er wordt van overheidswege gewerkt aan een gebiedsgericht plan Noord-Limburg en er wordt nagedacht hoe om te gaan met probleemwolven. We volgen dit met aandacht.

Ten tweede : In het kader van het gebrek aan slachtcapaciteit en meer dierenwelzijn denkt Europa eraan om dodingsunits op het bedrijf toe te laten. Spijtig genoeg waren ze hier de kleine herkauwers (schapen-geiten) in het ontwerp-voorstel vergeten. We hebben hiertegen gereageerd.

Ten derde: In aansluiting met eerdere projecten mag ik ook melden dat er binnen VSH een commissie 'Natuur- en Landschapsbeheer' is opgericht, die de problematieken van onze herders wil behartigen . Dus een reeks acties die de sector van de kleine herkauwers kunnen ten goede komen.

We wensen jullie het beste in deze moeilijke tijden en hopen dat via de aangekondigde vaccinaties alles snel kan normaliseren.

André Calus
Voorzitter VSH en PCKH

Discussieavonden project preventieve gezondheidszorg kleine herkauwers

Hubert Stiers

De discussieavonden waarop schapen-, geiten- en hertenhouders werden uitgenodigd, vonden plaats in oktober 2020,

- Op maandag 12 oktober in Inagro te Rumbeke-Beitem
- Op woensdag 14 oktober in het Land- en Tuinbouwcentrum Waasland te Sint-Niklaas
- Op donderdag 15 oktober in het Provinciaal Proefbedrijf Plumveehouderij te Geel

Deze avonden worden bij de aanvang van het project georganiseerd om de dierhouders te sensibiliseren, maar ook om de inbreng van de experten zo goed mogelijk te kunnen afstemmen op de concrete ervaringen op de bedrijven.

Veel dierhouders hebben op hun bedrijf vaak terugkerende ziekten meegemaakt en hebben, op basis van deze ervaringen en vroegere opleidingen, eigen inzichten en werkwijzen ontwikkeld om hier zo goed mogelijk mee om te springen. Toch blijven een aantal ziekten moeilijk beheersbaar en blijven recentere (virale) ziekten, w.o. blauwtong, als een nieuwe bedreiging boven de sector hangen.

De discussie werd opgebouwd rond vier centraal gestelde ziekten: klauwproblemen, blauwtong, zwoegerziekte en listeria. Na een presentatie van de doelstellingen van het project, volgde een korte inleiding op de respectievelijke ziekten. Daarna werd telkens gepeild naar ervaringen en meningen van de deelnemers.

In onderstaande tekst staan dus de ervaringen van schapen- en geitenhouders centraal. In komende nieuwsbrieven hernemen we verscheidene van de gerezen topics.

- Blauwtong

Het blauwtong virus veroorzaakt niet alleen ziektesymptomen bij schapen, maar ook bij runderen. De virusbesmetting wordt overgedragen door knutten (een kleine muggensoort). De besmetting veroorzaakt hoge koorts, kop, lippen en tong gaan zwellen. Ook de longen worden soms aangetast.

Bij drachtige ooiën kunnen ook de lammeren in de baarmoeder besmet geraken, met een mogelijke verwerping voor gevolg.

De meeste schapenhouders herinneren zich nog levendig de tijd toen het virus (type 8) in 2008 plots opdook in ons land. Blauwtong richtte toen een ware ravage aan in onze kuddes. Vandaag is de dreiging van het virus – type 8 en intussen ook type 4 – weer terug. België is officieel niet virusvrij al lijkt de verspreiding van het virus zich voorlopig toch niet zo sterk door te zetten. Haarden van besmetting kunnen worden gevolgd via de site van het FAVV.

Er bestaat geen echte behandelmethode, enkel symptomatisch behandelen is mogelijk. Preventief vaccineren is het enige wat men kan doen (ook al leidt elke vaccinatie tot een tijdelijke terugval in de opbouw van spiermassa).

Onder de schapenhouders blijkt er een afnemende interesse om het vaccineren van de dieren te blijven volhouden. Deze indruk wordt bevestigd door de deelnemers aan de discussieavonden. De meesten hebben een aantal jaren gevaccineerd, maar nu niet meer.

Belangrijkste redenen:

1. de kosten voor het vaccin. Tussenkost in deze kosten werd afgeschaft en de kost is behoorlijk duur, zeker als het gaat om een gecombineerd vaccin, tegen type 8 en type 4
2. het werk of de kosten voor de toediening van het vaccin. Sinds enkele jaren kan het vaccin wel door de schapenhouder zelf worden toegediend, onder toezicht van zijn veearts. Niet alle deelnemers willen/kunnen dit werk echter aan en niet alle veeartsen lijken bereid om deze werkwijze te ondersteunen.

DGZ volgt de verspreiding van het virus op, o.m. via analyse van ingezonden abortussen. In dit verband wordt het belang van het abortusprotocol benadrukt. Er worden momenteel zeer weinig verworpen vruchten ingediend bij DGZ.

Er wordt stilgestaan bij mogelijke redenen hiervoor:

1. De analyse wordt gratis uitgevoerd maar de kosten voor de meegaande bloedafname van de verworpen ooi blijven voor rekening van de schapenhouder.
2. Mogelijks ziet men ook op tegen het bijkomende werk van inzending van de vrucht in een doorgaans zeer drukke periode.
3. Men vindt het jammer dat bij een negatief resultaat, niet verder doorgezocht wordt naar wat dan wel de reden van verwerping kan zijn.
4. Een enkele keer ontving een deelnemer niet de resultaten van de analyse.

- **Zwoegerziekte** (Maedi Visna)

Deze ziekte wordt veroorzaakt door een virus. Er wordt geschat dat de ziekte momenteel voorkomt bij 10 % van de dieren. Kruisbesmetting tussen zwoeger (bij schapen) en CAE (bij geiten) is mogelijk.

De besmetting wordt in de meeste gevallen doorgegeven via de biestmelk. Pas na enkele jaren ziet men de symptomen opduiken: longverdichting met een moeilijke ademhaling voor gevolg. Heel geleidelijk beginnen de ooiën ook te vermageren.

Een paar deelnemers melden dat er qua gevoeligheid voor deze ziekte belangrijke verschillen lijken te bestaan tussen rassen, en ook tussen bloedlijnen.

De ziekte kan niet worden behandeld. Er is geen behandeling, enkel management maatregelen zijn mogelijk:

- *moederloze opfok van de ooilammeren* (maar dan rijst nog het probleem van gepaste biest toedienen) – al dan niet in kader van een wettelijk geregeld bestrijdingsprogramma.

In België bestaat dergelijk bestrijdingsprogramma. Het werd recentelijk aangepast – ook in Nederland zijn er 2 organisaties die deze aantasting opvolgen en hun attesten worden nu ook hier erkend. In het kader van het programma zijn er 2 bloedtappingen vereist met minimum 6 en maximum 12 maanden tussentijd van alle dieren ouder dan 12 maanden op het moment van staalname (vanaf 12 maanden). Kost van de analyse: 7 à 8 €/staal. Het zwoegervrij attest dat verkregen wordt is één jaar geldig. 30 dagen voor verval van het attest moet een nieuwe bloedname gebeuren van alle dieren ouder dan 12 maanden. Dit attest kan 2 maal verlengd worden. Daarna krijgt de schapenhouder een attest dat 2 jaar geldig is.

Onder de deelnemers neemt slechts een handvol deelnemers met eerder kleinere (en eerder stamboekbedrijven) bedrijven (nog) deel aan dergelijk programma. Verscheidene deelnemers zijn gestopt owv de kosten en werklast. Eén deelnemer klaagt over (relatief veel) vals positieve testen die toch moeten betaald worden door de schapenhouder.

Ook buiten het officiële bestrijdingsprogramma blijkt moederloze opfok van de lammeren onvermijdelijk indien men vervangooitjes uit eigen bloedlijnen wil aanhouden.

- *snelle detectie en opruimen* van besmette dieren.

Deelnemers melden dat het probleem zich niet zo duidelijk kan manifesteren in grote kuddes, en mogelijk nog minder in graasprojecten, waar veel van de conditie van de ooien gevegd wordt en waar – oww welke reden ook - snel wordt geruimd indien ze niet meer meekunnen.

Enkele deelnemers linken dit soort management aan een ruimer probleem in de (professionele) schapenhouderij: de veeartsenijkosten (en ook het werk) aan een individueel schaap lopen gauw hoger op dan de waarde van een schaap!

- dieren *enkel aankopen bij (officieel) zwoegervrije bedrijven* en toepassen van *quarantaine* maatregelen bij aankoop.

Deze maatregel wordt door een meerderheid van de deelnemers toegepast. Er zijn immers meerdere redenen om quarantaine bij aankoop toe te passen. Bijna alle deelnemers passen 3 à 4 weken quarantaine toe (en ontwormen de dieren ook systematisch bij aankomst op het bedrijf).

- **Listeriose**

Lijkt een toenemend, maar weinig onderkend probleem. Het komt steeds meer voor, vooral tijdens de stalperiode en vooral bij drachtige of lacterende ooien. Meestal gaan er al verscheidene ooien verloren alvorens er aan listeriose wordt gedacht.

Ook mensen kunnen besmet raken, o.m. door direct contact met materiaal van besmette zieke dieren!

Listeria monocytogenes is een bacterie die voorkomt in aarde, in oppervlaktewater, in vegetatie en bij verschillende dieren (geiten, schapen en runderen). De bacterie gedijt goed in een vochtige, warme omgeving. Daarom wordt ze meestal gelinkt met het voeren van schimmelende kuilen waarin de bacterie is gaan groeien door slechte conservering. De incubatietijd kan tot 6 weken duren.

De diagnose kan worden gesteld door DGZ via analyse van het ingestuurde kadaver, maar de dierhouder moet zelf op zoek naar besmettingsbron: vervuild voer, meestal kuilgras of kuilmaïs.

Een besmetting kan zich op verscheidene manieren manifesteren.

De neurologische vorm is het meest bekend. De bacterie veroorzaakt dan een hersenontsteking waardoor schapen zich vreemd gaan gedragen. Een duidelijk eenzijdige ontsteking manifesteert zich het meest duidelijk. De ontsteking zorgt voor een verlamming van de spieren aan 1 zijde. Wat later gaan deze dieren aan die kant ook rondjes lopen.

Listeriose kan bij dragende ooien ook aanleiding geven tot aborteren. Hierom wordt opnieuw het belang van het abortusprotocol benadrukt.

Listeriose is behandelbaar als snel kan worden ingegrepen met (vaak een hogere dosis) antibioticum en ontstekingsremmers. Een goede verzorging is essentieel in het herstel van de dieren.

Preventie ligt voor de hand. Nooit vervuild voer geven (en zeker nooit dwingen dit op te eten!).

Enkele deelnemers hebben ervaring met de ziekte. Gevonden oorzaken: 1 x te nat kuilvoer, 1 x schimmel in maïssilo, 1 x bleef de oorzaak van lammersterfte onduidelijk. Mogelijk 1 x enkele geïsoleerde schapen (in dat geval is de ziekte moeilijk te herkennen). Al bij al lijkt de zieke weinig voor te komen - of men merkt het niet!

- Klauwproblemen

Klauwproblemen vormen al vele jaren een hardnekkig terugkerend probleem op veel schapenbedrijven. Meestal wordt het eerder opgemerkt bij oudere ooien, maar het komt ook voor bij lammeren waar de aandoening ook aanwezig kan zijn maar dikwijls minder wordt opgemerkt.

Meest voorkomende aanpak is de ooien individueel behandelen: hoeven bijsnijden, sprayen tussen de klauwen en, indien nodig, antibioticum (lincospectin) toedienen. Alle deelnemers zijn vertrouwd met deze werkwijze. Velen herkennen bij zichzelf echter de neiging om de behandeling te vroeg te staken. Zodra het schaap weer goed kan lopen, lijkt alles voorbij, maar na enkele weken steekt de zieke toch weer de kop op...

Een voldoende lang volgehouden behandeling is de belangrijkste vorm van preventie (van de volgende opflakking)! En toch blijft *ruimen* van zwaar aangetaste dieren een noodzakelijke stap om de kudde weer vrij van klauwproblemen te krijgen. In dit verband is het belangrijk dat ooien die geregeld hervallen, worden herkend. Noteren welke individuele dieren telkens in moeilijkheden komen en weer opnieuw worden behandeld, is hiertoe noodzakelijk. Bij deze dieren moet worden gedacht aan *ruimen* om rondgaande besmetting in de kudde beheersbaar te houden. Onder de deelnemers wordt hier niet vaak toe overgegaan.

Preventief interveniëren bestaat vooral uit *het bijsnijden van de klauwen*. Sommigen doen dit systematisch, anderen enkel als de hoefranden beginnen omkrullen. Sommigen doen dit 1 keer per jaar (bij scheren), anderen tot 3 keer per jaar. Enkele deelnemers vermijden het bijsnijden van de klauwen. Ze laten de klauwen in principe zoveel mogelijk met rust. Bij de klauwverzorging wordt door bijna iedereen een schaar gebruikt, enkelen gebruiken een hoefmes, een paar schapenhouders maken melding van het gebruik van een slijpschijfje. Enkele deelnemers beschikken over een kantelbox, 1 gebruikt een scheerstoel, 1 behandelt in rechtstaande positie, de meesten zetten de ooi op de achterhand.

Een methode die zowel curatief als preventief kan worden gebruikt zijn *doorloop - en stabaden in combinatie met klauwbadproducten*.

De gebruikte producten hierbij (en de concentraties ervan) blijken nogal divers. Dikwijls wordt nog steeds zinksulfaat, kopersulfaat of formol (of formaldehyde) gebruikt, soms nog aangevuld met vulkanisch poeder. Er wordt gewezen op het verbod op het gebruik van bepaalde klauwbadproducten. Er wordt gewezen op het verbod op gebruik van formol door de biocidewet. Daarnaast wordt ook gewezen op de kankerverwekkende eigenschap van formol. Geleidelijk wordt hoe dan ook meer overgestapt op het gebruik van organische zuren en esoterische oliën, maar ze lijken minder effectief te zijn.

Deelnemers die formol (of formaldehyde) gebruiken doen dit in concentraties van 4 à 5% tot 10%. Ook duurtijd om de ooien in het bad te laten staan, varieert.

Elk soort bad moet natuurlijk tijdig verversen worden, dwz na de passage van 200 schapen. Belangrijk punt blijft ook waar men met de restoplossing terecht kan, zomaar lozen is geen optie.

Na het baden is het aangewezen om de dieren in een nieuwe weide plaatsen.

Weinig deelnemers *vaccineren*. Footvax kan zinvol zijn, maar enkel in combinatie met andere preventiemaatregelen. Het vaccin is vrij duur. Bovendien geeft vaccinatie in de nek vaak aanleiding tot abcesvorming.

Symptomen kunnen terug opduiken, als de vaccinatie te vroeg (= zelfs na 3jaar) wordt gestopt.

Bijkomend gemelde aandoeningen.

Associërend op de bespreking van de 4 aandoeningen waarop het project zal focussen, worden nog andere ziekten ter sprake gebracht.

Nav bespreking van het veel voorkomend rotkreupel worden ook andere verwante klauwproblemen gemeld:

- Een deelnemer meldt terugkerende bloedende poot waarbij hoorn (bij jonge lammeren) wordt verloren. Vreemd.
Misschien in de loop van het project alle soorten van klauwaandoeningen eens op een rij zetten.
- Tylomen
- Klauwontstekingen
- Bleinen
- Myasis tussen de hoeven
- Stinkpoot (bij koeien) is een andere ziekte dan rotkreupel, maar er is een relatie tussen beide en een koe met stinkpoot kan wel de weide besmetten en zo aanleiding geven tot allerlei klauwproblemen bij achterna grazende schapen.

Er wordt gesuggereerd om nav het project eens alle mogelijke klauwproblemen op een rij te zetten.

Er wordt ook geopperd dat de aard van de voeding in het algemeen en het gebruik van mineralen en vitaminen (vooral calcium) een invloed zou kunnen hebben op de klauwgezondheid. Moeilijk en omslachtig te onderzoeken.

Zijdelings worden ook nog heel andere aandoeningen ten berde gebracht:

- Uierontstekingen. Er is sinds twee jaar een vaccin op de markt (nog weinig ervaringen met dit nieuwe, dure vaccin VIMCO)
- Het probleem van wormresistentie wordt besproken. Omweiden lijkt beste oplossing, maar is praktisch zeer moeilijk te realiseren. Deelnemer signaleert probleem om geschikt ontwormingsmiddel te vinden dat toelaat om bij melkschapen de afzet van de melkproductie te vrijwaren

“zere bekjes” . Vaccinatie is mogelijk. Ook als er geen symptomen merkbaar zijn is het belangrijk van aangekochte dieren goed op te volgen. Deze dieren kunnen hoog virulente virusresten meedragen. Deze dieren worden mogelijk geïntroduceerd in een stal met eerder opgebouwde weerstand tegen een ander minder agressief virustype.
- ervaringen met stalreinigingsmiddelen, met warm of koud water?
- Mogelijke hittestress onder de dieren? Hoe dit te objectiveren? Normen? (Corona gaf aanleiding tot veel wandelaars met kritiek op de houderij en meer bezoek van Dierenwelzijn voor gevolg)
- De prijs van de veterinaire producten is schandalig hoog in België! Oorzaken (behalve kleinschalige markt, cascadesysteem)? Vormen Europese licenties hier een oplossing?

- Opruimen als management bij klauwproblemen wordt gelinkt aan een ruimer probleem in de (professionele) schapenhouderij: *de veeartsenijkosten* voor (en ook het werk aan) een individueel schaap lopen gauw hoger op dan de waarde van een schaap!
- Dit brengt een deelnemer bij een pleidooi voor meer *zorg om proper drinkwater*, op stal en in de weide – een preventieve maatregel die nagenoeg niets kost. En bovendien ook nog zou helpen bij het voorkomen van uierontsteking en coccidiose.

Bedrijven gezocht voor samenwerking !

Voor de komende twee jaar worden (5 à 10) bedrijven gezocht (schapen, geiten, herten) die zich op het vlak van diergezondheid willen laten doorlichten en zich willen laten begeleiden.

Er zullen voorstellen gedaan worden om het bedrijfsmanagement aan te passen om de diergezondheid te verbeteren. Het is hier evident dat bedrijven, die willen meewerken ook bereid moeten zijn om hun bedrijfsvoering in functie van de adviezen te wijzigen, zodat het gezondheidspeil van het bedrijf in positieve richting kan evolueren.

Bedrijven, die geïnteresseerd zijn om zich te laten begeleiden kunnen zich nu reeds melden via info@vsh.be. Wij vragen uw contactgegevens, een korte beschrijving van uw bedrijf en aanduiden van eventuele diergezondheidsproblemen. Alles zal discreet behandeld worden. Er wordt gerekend op een actieve medewerking en opvolging van de adviezen. Het bedrijf zal twee of drie keer bezocht worden. Bij overaanbod zullen de dierenartsen betrokken bij het project een onderbouwde selectie maken van welke bedrijven effectief kunnen gevolgd worden.